

Anförande av MKG och Kenneth Gunnarsson från Kärnavfallsrådets platsvalsseminarium 4-5 juni 2008

Tack för att MKG har fått möjligheten att presentera vår syn på platsvalsprocessen vid detta seminarium.

För er som inte känner till oss är MKG inte en ny miljöorganisation, utan ett samarbetsorgan för flera organisationer och de är...

Naturskyddsföreningen riks

Fältbiologerna

Naturskyddsföreningens länsförbund i Kalmar

Naturskyddsföreningens länsförbund i Uppsala län

Opinionsgruppen för säker slutförvaring - Oss

Jag som representerar MKG vid detta tillfälle heter Kenneth Gunnarsson och är ordförande i Oss och jag kommer i mitt anförande att fokusera mer på processen och på förhållningssätt än på detaljfrågor kring platsvalet. Men i den efterföljande frågestunden kommer även Johan Swahn, MKG:s kanslichef att delta som är mer insatt i sakfrågorna.

Vårt inlägg ska alltså representera ett miljöperspektiv på slutförvarsfrågan och det perspektivet kan i detta sammanhang kort beskrivas som att förhålla sig ödmjuk inför osäkerheterna, i motsats till att förlita sig på säkerheten – med andra ord *försiktighetsprincipen*.

För att beskriva nödvändigheten av en ödmjuk inställning till osäkerheter vill jag ta ett exempel från den tid då vi i den lokala miljögruppen i Tierp åkte runt i skolor och talade om vikten av kunskap och om vikten att inte ta ställning för snabbt.

Det var för övrigt på den tiden då avfallsbolaget genomförde en förstudie i Tierps kommun och i utvecklingsrapporten SKB R-01-51 beskrev framtiden för näringsliv och besöksnäring *MED* ett slutförvar som en *"tunnbrödrulle med räksallad"*, medan en framtid *UTAN* slutförvar liknades med ett *"bröd med senap"*.

Övningen vi gjorde i skolorna gick ut på att eleverna fick föreställa sig en smal väg en tidig morgon, där två bilar var på väg emot varandra. I den ena bilen satt en 20 årig tjej och i den andra bilen satt en äldre kvinna. Det fick föreställa sig att bilarna kommer att krocka med varandra, att en av förarna skulle omkomma. Eleverna fick ta ställning i detta moraliska dilemma genom att i en handuppräckning avgöra vilken av förarna som skulle överleva.

En tydlig majoritet ville att den 20-åriga tjejen skulle överleva och motiveringen var att hon ändå hade livet framför sig medan den äldre kvinnan förhoppningsvis hade haft ett bra liv.

Nästa steg i övningen var att eleverna informerades om att den unga tjejen var på väg hem efter en fest och att hon inte var helt nykter. Den äldre kvinnan var på väg till Arlanda för att därifrån åka vidare till ett internationellt forskarmöte där hon skulle presentera sitt forskningsarbete, ett arbete som skulle kunna betyda ett genombrott i försöket att hitta ett botemedel mot aids. Eleverna fick nu möjlighet att rösta på nytt och denna gång röstade alla för att den äldre kvinnan skulle överleva.

Övningen visar att det inte är helt lätt att ta ställning i en svår fråga som rymmer en betydande etisk och moralisk dimension och den visar att om man inte är klar över bevekelsegrunderna för beslutet är risken stor att man fattar ett beslut som senare kan komma att uppfattas som felaktigt.

Övningen kan även illustrera kärnavfallsprojekt, där det i första vändan är lätt att ta ställning för industrins KBS-3-lösning eftersom den presenteras som ”helt säker”.

Men om vi skulle veta att ett stort läckage kommer att uppstå i framtiden, skulle då valet vara lika självklart?

En ödmjuk hållning inför osäkerheterna är avgörande för vår syn på kärnavfallsprojektet och därför vi utgår i vår granskning från tesen att metoden inte fungerar som det är tänkt och att den valda platsen inte är den lämpligaste.

Vi blir nöjda först när bolaget och miljögranskningen kan visa att vi har haft fel.

Det är med andra ord samma principiella hållning som seriös vetenskaplig forskning bygger på och den hållningen skiljer sig på ett avgörande sätt från den där man tidigt låser sig vid en lösning och sedan på olika sätt försöker bevisa att man har rätt.

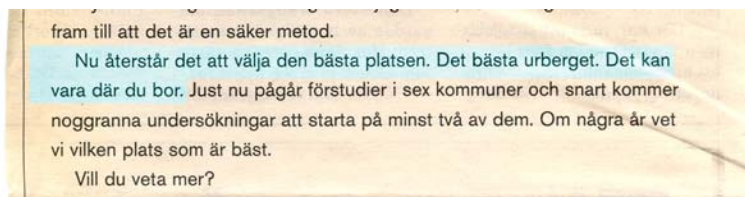
MKG arbetar för att den miljömässigt bästa avfallslösningen ska komma tillstånd och jag tror att de allra flesta sympatiserar med den målsättningen.

Men för att det ska gå att välja den **”bästa” metoden och ”bästa” platsen** måste man första vara överens om **vad vi vill uppnå** - det övergripande och yttersta målet och syftet med projektet. Då tänker vi inte på kärnkraftsindustrins projektmål - att säkerställa reaktorägarnas drifttillstånd, utan på det gemensamma målet – samhällets mål.

Men på grund av kärnkraftfrågans politiska sprängkraft har avfallsfrågan lämpats över till industrin och trots att kunskapen och miljömedvetenheten har höjts och miljökraven har skärpts under de 30 år som projektet har varit igång, så är det industrins definition av **vad vi vill uppnå** som fortfarande styr.

Konsekvensen är att vi i dag ägnar oss åt att lösa industrins avfallsproblem, i stället för att lösa ett av samhällets stora miljöproblem.

Under en kort tid inför valet av tre platsvalskommuner 2001 sa avfallsbolaget i annonser att de faktiskt sökte det **bästa berget**.

Men alla som har varit med ett tag vet vid det här laget att avfallsbolaget aldrig har sökt den miljömässigt bästa lokaliseringen, utan endast en **tillräckligt bra** plats. Det har de kunnat göra

med hänvisning till att KBS-3-metoden med sitt flerbarriärsystem är så *robust* och *tillförlitlig* och att lämpliga platser därför kan hittas på många håll i landet.

Detta argument har varit helt avgörande i platsvalsdebatten och till och med avgörande för förtroendet för hela projektet.

Hur har det kunnat gå så här?

”Betydelsen av bergbarriären bör ej överdrivas om övriga barriärer fungerar tillfredställande”

Med den motiveringen godkände SKI i slutet av 1970-talet industrins KBS-metod och på så sätt uppfylldes villkorlagens krav på en *helt säker slutlig förvaring*.

Det var ett politiskt beslut fattat av SKI:s styrelse, ett beslut som gick emot myndighetens egen geologiska expertgranskning.

Detta politiska ställningstagande utgör grunden för SKI:s föreskrifter som ställer krav på flera tekniska barriärer, ett krav och en tidig låsning som även kan sägas indirekt ha omöjliggjort en förutsättningslös metod- och alternativdiskussion.

För att förtydliga grunden för MKG:s syn på platsvalet vill vi erinra om att KBS-3-metoden bygger på tre grundprinciper...

Isolering

Kopparkapseln

Fördröjning

Lerbufferten

Utspädning

Radioaktivt läckage ska spädas i grundvattnet

Radioaktivt läckage från slutförvaret förväntas alltså spädas ut av grundvattnet, våtmarker, sjöar och hav i närliggande utströmningsområden och det är orsaken till att miljöorganisationer har sett grundvattenproblematiken som en avgörande faktor i synen på metodvalet och på urvalskriterierna för platsvalet.

Bolaget brukar avfärda allt tal om utspädning med vanlig hänvisning till KBS-3-metodens robusthet och flerbarriärfunktion.

Men nu när det av bolaget efterlängtrade ”*skarpa läget*” är här och bolaget har kravet på sig att presentera genomarbetade säkerhetsanalyser, visar det sig att det finns allvarliga brister och osäkerheter i metoden och man har i biosfäriskussionerna till och med tvingats erkänna utspädningen som en viktig faktor för platsvalet.

Frågan är om KBS-3-metoden med sina tekniska barriärer fortfarande är så robust att *bergets betydelse inte ska överdrivas*?

Är situationen och förutsättningarna de samma idag som när platsvalsprocessen inleddes på 1980-talet, eller ens som när platsundersökningsarbetet inleddes 2002?

Vi vill mena att läget kan vara ett helt annat idag.

Säkerhetsanalysen SR-Can och Fud-07 har visat att det finns stora osäkerheter kring metoden som är kopplat till grundvattenproblematiken och den långsiktiga säkerheten. SSI gjorde i vintras en tydlig markering när en ledande företrädare för myndigheten sa att osäkerheterna kring buffertens funktion kan vara så allvarliga att det kan avgöra hela platsvalet.

Det är därför viktigt att nu tydliggöra läget och de förutsättningar som gäller idag – ett år innan bolaget planerar att tillkännage vilken plats man kommer att söka för lokaliseringen av slutförvaret.

Så här ser MKG på förutsättningarna för platsvalet. Valet av plats måste vara direkt kopplat till den valda metodens förutsättningar. Vi menar att det fortfarande efter 30 år saknas en tydlig definition och redovisning av metodens *ideala/optimala* tillstånd och toleranser för avvikelser – t.ex. de ideala grundvattenförhållandena med tanke på bl.a. återmättnad av lerbufferten, med

angivna marginaler för att undvika buffererosion och uttorkning av leran, salthalten och ideala regionala strömningsmönster etc.

Först när det optimala tillståndet och toleranserna för metoden är definierat går det rimligen att ställa upp tydliga urvalskriterier för platsvalet och först när den valda platsens specifika egenskaper är utredda är det möjligt att bedöma hur stabilt detta tillstånd kan förväntas vara över mycket långa tider.

Tidigast då går det att avgöra om lösningen kan leva upp till uppsatta krav och samhällets mål.

Vad jag nu kan erinra mig har det endast vid ett enda tillfälle under denna långa lokaliseringsprocess hänt att en part ställt tydliga krav på systematik och tydlighet kring urvalskriterierna, och det var Tierps kommun som krävde någon form av miljöbedömning av metoden innan de ansåg sig kunna ställa upp som platsvalskommun. Ni vet hur det gick – Tierp tackade nej till fortsatt medverkan då industrin inte kunde presentera något sådant underlag.

Vi menar att ordning och reda och tydlighet är väldigt viktigt eftersom osäkerheterna ökar och det blir problem med trovärdigheten om man tubbar på systematiken och den vetenskapliga kvalitetssäkringen.

För att ta ett exempel på otydligheter så anger avfallsbolaget 10-100 år som beräknad tid för bentonitbufferten ska mättas och nå full funktion. Myndigheterna har utifrån bolagets underlag gjort egna beräkningar och kommit fram till att återmättnaden kan ta upp emot 30 000 år i den hydrogeologiska miljön som gäller för Forsmark.

Är det bra eller dåligt? Vad är önskvärt och vilken betydelse har det för säkerheten?

Förutom osäkerheter kring bufferten visar SR-Can och Fud-07 även på osäkerheter när det gäller kapseln och korrosionsproblem och mikrobiologiska processer i olika typer av grundvattenförhållanden.

Och det kvarstår osäkerheterna kring det djupa regionala grundvattnets strömningsmönster, vilket har stor betydelse vid läckage från slutförvaret. En expert i SSI:s internationella

expertgrupp sa i samband med granskningsredovisningen att det är svårt att utifrån gjorda modelleringar peka ut en plats med mycket bra hydrogeologiska förutsättningar, men experten menade att det är enkelt att utifrån samma data hitta platser som bör ha bättre hydrologiska förutsättningar än de nu valda.

Kan det kanske äntligen vara dags att kräva att saker och ting görs i rätt ordning och att bolaget avvaktar med platsvalet tills att det är bekräftat om metoden har förutsättningar att klara en miljöprovning?

Vi tycker definitivt det.

För att tydliggöra allvaret i situationen vill vi lyfta fram tre viktiga faktorer som representerar lagstiftningen, föreskrifterna och miljöåtaganden och som tillsammans med andra faktorer kommer att ligga till grund för kommande miljöprovningen när det gäller platsvalet.

1 Miljöbalken. På ett område är den svenska miljölagstiftningen ovanligt tydlig och där är miljöbalkens lokaliseringsregel 2 Kap. 4 § som säger...

”För all verksamhet och alla åtgärder SKALL en sådan plats väljas att ÄNDAMÅLET kan uppnås med MINSTA intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön.”

Utifrån denna paragraf är det svårt att förstå varför bolaget tvekar på den tidigare frågan från panelen, om vad som blir avgörande om det visar sig att båda platserna är ”lämpliga”. Det är ju solklart vad som gäller!

2 SSI:s föreskrifter kräver *optimering* av strålskyddet och det innefattar självklart platsvalet.

3 Helsingforskonventionen (internationell överenskommelse för att rädda Östersjön) ger ett uttryck för Sveriges miljömål där vi har förbundit oss att förebygga och eliminera utsläpp av bl.a. radioaktiva miljögifter till Östersjön, även från diffusa källor.

De två första punkterna är tvingande krav och i miljöbalken och Helsingforskonventionen sägs uttryckligen att ”Försiktighetsprincipen” ska gälla. Alltså ödmjukhet inför osäkerheterna.

Dessa tre punkter tillsammans räcker för att definiera ett miljömål för lokaliseringen och de pekar mot att det platsval som bolaget har gjort kan komma att underkännas i en miljöprövning.

För oss är det självklara frågan vad som kan göras för att förbättra processen och projektet så att vi kan ta det miljöansvar som vi så gärna säger oss vilja ta?

MKG kommer att fortsätta och delta aktivt i samrådsprocessen och vi kommer definitivt att vara aktiva i den kommande tillståndsprövningen.

Att miljöorganisationerna kan påverka frågan oroar bolaget och därför beskylls vi ofta för att ha en dold agenda – att huvudsyftet med vårt arbete är att stoppa kärnkraften. Den agendan är inte dold eftersom alla svenska miljöorganisationer värda namnet har det på sin dagordning.

Däremot är slutförvarsprocessen offer för en helt annan väl synlig men mycket känslig agenda som innebär att *INTE* koppla ihop avfallsfrågan med kärnkraften - en agenda som underminerar processen och som försämrar objektiviteten och den kritiska granskningen av projektet.

Anledningen är förstås att kärnavfallsfrågan är så politiskt kontroversiell att politiker på nationell nivå gärna avstår att röra i saken. Avfallsfrågan är även känslig i de båda platsvalskommunerna där allmänhet och politiker kan riskera att få lojaliteten till kommunernas viktiga näring - kärnkraftsindustrin – ifrågasatt om de förespråkar en kritisk och ansvarstagande miljögranskning av slutförvarsfrågan. Att de båda kommunerna dessutom konkurrerar om etableringen påverkar också processen negativt.

Utifrån det samhällseliga målet att finna den miljömässigt bästa lösningen är detta ett problem, men det är lätt att se att det kan vara en fördel om man vill uppnå industrins projektmål – att lösa sitt avfallsproblem och trygga drifttillstånden.

Jag vill sammanfatta läget inför platsvalet...

- Det finns en tydlig historisk (politisk) lösning i metodfrågan.
- Acceptansen för KBS-3-metoden bygger på flerbarriärsystemet.

- Acceptansen för valet av två kärnkraftkommuner bygger på tilltron till den ”säkra metoden”.
- De båda platserna uppvisar stora olikheter när det gäller hydrogeologiska förutsättningar, men bolaget anser ändå att båda är lämpliga.
- De båda platsalternativen ligger i typiska utströmningsområden.
- Det finns stora osäkerheter kring kopparkapselns och lerbuffertens långsiktiga skyddsförmåga och problemen är kopplade till grundvattenförhållandena – platsvalet.
- Det kan idag ifrågasättas om KBS-3-metoden lever upp till flerbarriärkravet och att bergbarriärens betydelse därför numera bör ha avgörande betydelse för valet av metod och plats.

Vi vill avslutningsvis uppmana SKI att i det sista Fud-yttrandet till regeringen före platsvalet tydligare än någonsin peka på svagheter och osäkerheter som är kopplat till lokaliseringen och föreslå bättre systematik och kvalitetssäkring av underlaget.

Vi vill därefter uppmana regeringen att inför platsvalet ta initiativet i processen och i sitt kommande Fud-beslut ge tydliga direktiv och ställa de nödvändiga kraven så att vi kan känna förtroende för att samhället är berett att ta sitt långsiktiga miljöansvar.

Vi vill avslutningsvis uppmana de båda platsundersökningskommunerna att tillsammans ställa långsiktiga och miljörelaterade krav för sin fortsatta medverkan och inte acceptera att bli valda innan alla osäkerheter som är kopplat till metoden och platsvalet är utredda.

På så sätt kan kommunerna leva upp till sin del av det samhällsansvar de säger sig vara beredda att ta, det ansvar som Östhammar och Oskarshamn nu också säger sig vilja ha kompensation för. Personligen tänker jag - Vad är väl en *tunnbrödrulle med räksallad* mot ett gott samvete.

Tack!